

RESUME

TRANSLATION MEMORY-SYSTEMER SOM VÆRKTØJ TIL JURIDISK OVERSÆTTELSE. –
KRITISK VURDERING AF ANVENDELIGHEDEN AF TRANSLATION MEMORY-SYSTEMER TIL
OVERSÆTTELSE AF SELSKABSRETLIG DOKUMENTATION.

I den foreliggende afhandling undersøges anvendeligheden af translation memory-systemer (TM) til oversættelse af juridisk dokumentation, herunder belyses TM-systemers muligheder og begrænsninger.

Afhandlingens primære formål er at give svar på, om en TM i dens nuværende form er i stand til at kompensere for det forhold, at juridiske sprogs realiseringsformer er kulturbundne størrelser og derfor ikke kan opfattes som hverken en begrebsmæssig eller tekstkonventionel fællesmængde.

Metodisk bliver spørgsmålet besvaret med udgangspunkt i en undersøgelse af, om og i givet fald i hvilket omfang et TM-system kan bidrage konstruktivt til løsningen af de problemtyper, som typisk opstår i forbindelse med oversættelse af juridiske tekster.

Med udgangspunkt i den teoretiske oversættelsesteori, der beskæftiger sig med juridisk oversættelse, kan det fastslås, at de problemer, som den juridiske oversætter typisk konfronteres med, kan sammenfattes i tre hovedproblemtyper:

- (1) interpretation af kildeteksten,
- (2) gengivelse af kildesprogligt realiserede begreber på en faglig adækvat måde på målsproget, og
- (3) fagsproglig tilpasning af oversættelsen til målretssystemets tekstkonventioner.

Det interpretative problem (1) er begrundet i juraens institutionalitet, herunder retssystemspecifikke fortolkningsprocedurer og arbejdsmåder, mens det terminologiske problem (2) opstår, fordi juridiske begreber på den ene side er dynamiske erkendelsesenheder, og på den anden side kulturbundne realiseringsformer, hvorfor der sjældent er fuldstændig ækvivalens mellem begreber fra forskel-

lige retssystemer. Det tekstkonventionelle problem (3) eksisterer som følge af, at de enkelte retssystemer som en deskriptiv norm gør brug af indbyrdes forskellige måder at udtrykke bestemte tilbagevendende juridiske handlinger på. Juridisk oversættelse forudsætter således, at oversætteren har kendskab til den relation mellem sprogligt mønster og juridisk handling, der kendetegner de forskellige juridiske tekstsorarter.

På baggrund af en sammenholdelse af problemtypernes karakter med et TM-systems konception og arbejds måde kan jeg konstatere, at en TM ikke er et anvendeligt sprogteknologisk værktøj til juridiske oversættelsesformål, hvis anvendeligheden alene vurderes ud fra systemets evne til at håndtere forekomsten af de juridiske oversættelsesproblemer.

I kraft af et TM-systems tekstgrundlag vil oversætteren nemlig som udgangspunkt ikke kunne hente hverken den faglige eller fagsproglige viden i en TM-database, som er forudsætningen for at kunne løse de oversættelsesproblemer, som han typisk konfronteres med, når han oversætter en juridisk tekst. Tekstgrundlaget består nemlig udelukkende af parallelle tekster, der foreligger i en kilde-sproglig udgave, der er oversat til et målsprog. Da en måltekst altid er underlagt de begrænsninger, der følger af dens tilblivelse i kraft af en kildetekst, vil målteksten ikke kunne fungere som et tekstmateriale, der på fyldestgørende vis kan dokumentere den målsproglige formuleringspraksis, herunder f.eks. tekstkonventioner og begrebers betydningsindhold. Derudover er kvaliteten af det målsproglige indhold i en TM-database i stort omfang afhængig af validiteten af de oversættelsesforslag, der lagres i TM-databasen, og dermed i sidste instans af oversætterens faglige og fagsproglige kompetence. Muligheden for at kunne genbruge tidligere oversættelser er ganske vist at betragte som et uvurderligt aktiv for oversætteren, da han får adgang til en enorm mængde oversættelsesækvivalenter i form af oversættelsesforslag, der optræder i en kontekst på både kilde- og målsproget. Jeg mener dog, at der ikke kan herske tvivl om, at et TM-systems parallelle tekstgrundlag bør udvides med et tekstmateriale, der består af autentiske tekster på målsproget. Disse kan fungere som referencekorpus for oversætteren, der på et sådant grundlag sættes i stand til at gøre de faglige og fagsproglige iagttagelser, som er forudsætningen for at kunne oversætte en juridisk tekst både fagligt og fagsprogligt adækvat.

Til påvisning af, om inddragelsen af et målsprogligt referencemateriale, der består af autentiske tekster på målsproget, har en nytteværdi for den juridiske oversætter, undersøger jeg i afhandlingen

på grundlag af et parallelt korpus bestående af danske A/S-vedtægter, der er oversat til tysk, henholdsvis den faglige og fagsproglige adækvans af de sætninger, som er udtryk for såkaldte juridiske rutineformler i det parallelle korpus. Jeg kan konstatere, at det målsproglige materiale i korpusset indeholder mange eksempler på, at kildetekstens faglige indhold, som oftest er aktualiseret i teksterne i form af fagudtryk, ikke er gengivet fagligt adækvat i målteksterne. Endvidere kan jeg fastslå, at de oversættere, som har oversat de danske kildetekster i det parallelle korpus til tysk, ikke har været bevidste om eller ikke har været bekendte med, at bestemte fagsproglige strukturer på målsproget afføder bestemte signalværdier hos den professionelle bruger i målretssystemet, hvorfor de skal være realiseret i den målsproglige tekst, der har en professionel bruger som adressat. Begrundelsen herfor er, at der i et hvert retssystem findes bestemte tilbagevendende juridiske handlinger, som realiseres i form af bestemte, deskriptivt normerede sproglige mønstre.

I det konkrete tilfælde undersøger jeg nytteværdien af at integrere en målsproglig formulartekst for et tysk aktieselskab i oversættelsesfasen. Der er tale om en tekstsart, der er funktionelt sammenlignelig med danske aktieselskabsvedtægter. Sammenholdelsen på tekstsartniveau viste sig at være yderst frugtbar, da formularteksten i kraft af en kommunikationssituation, der svarer til den kommunikationssituation, der gælder for danske aktieselskabsvedtægter, realiserer nogle af de samme juridiske handlinger som danske aktieselskabsvedtægter. Oversætteren kan dermed gøre både faglige og fagsproglige iagttagelser af relevans for oversættelsen. Jeg mener således at have påvist, at det til juridiske oversættelsesformål er nødvendigt at kombinere TM-systemets parallelle tekstkorpus med et referencekorpus på målsproget, således at de to former for korporas respektive fordele kan inkorporeres i en TM. I afhandlingen præsenterer jeg en mulig metode til linkning af de to korporatyper.

I afhandlingen påviser jeg ligeledes, at en struktureret anvendelse af TM-systemer i form af bl.a. anførelse af situationsadækvate project settings, som angiver de træk, der karakteriserer en oversættelsesenhed i en TM-hukommelse, vil give oversætteren adgang til enhedens pragmatiske kontekst i form af f.eks. gældende ret, tekstsart og oversættelsesstrategi, hvorved den juridiske oversættelsesinterpretative og terminologiske problem kan afhjælpes et godt stykke hen ad vejen. Min samlede konklusion er derfor, at det er forsvarligt at anvende en TM til juridisk oversættelse, hvis man er opmærksom på systemets svagheder og strukturerer sine hukommelser, så de i størst muligt omfang tilgodeser den juridiske oversættelsesdisciplin.

Da anvendeligheden af en TM til alle former for oversættelse normalt bestemmes ud fra systemets evne til på baggrund af matchværdier at kombinere sætninger i hukommelsen, analyserer jeg i afhandlingens empiriske del, repetitionsgraden i de tekster, der er indeholdt i to parallelle korpora, der består af henholdsvis A/S- og ApS-vedtægter. Det kan konstateres, at juristerne ikke udtrykker sig videre standardiseret i tekstsorten *selskabsretlige vedtægter*, hvilken tekstsart ellers er kendetegnet ved, at juristerne med den type tekster foretager de samme juridiske handlinger igen og igen. Repetitionsgraden i A/S- og ApS-vedtægter er henholdsvis 7 % og 8 %, hvilket som udgangspunkt ikke synes at kunne begrunde anvendelsen af TM-systemer til juridisk oversættelse.

Da de nævnte tekstsorтер netop er karakteriserede ved tilbagevendende juridiske handlinger i form af bl.a. juridiske rutineformler, der er karakteriserede ved et sprogligt handlingsmønster på sætningsniveau, undersøgte jeg desuden, i hvilket omfang TM-systemer er i stand til at lokalisere rutineformler i teksterne. Af de præskriptivt normerede indholdssegmenter i A/S-vedtægter fandt systemet et match i 66% af tilfældene, hvilket ikke er videre imponerende, hvis man tager i betragtning, at disse indholdssegmenter pr. lovkrav skal være regulerede af vedtægterne. Begrundelsen er, at TM-systemer alene affotografer og sammenligner sætningers syntaktiske overfladestruktur, når den skal forsøge at kæde sætninger sammen, hvorfor systemet ofte ikke vil finde et match i hukommelsen, selv om hukommelsen indeholder segmenter, som i den semantiske struktur realiserer den samme juridiske basishandling som søgesegmentet.

Ved at integrere CL (kontrolleret sprog) i oversættelsesprocessen i form af sproglig revision af kildesprogssætningerne på overfladeniveau dokumenter jeg dernæst, at man i stort omfang kan kompensere for, at juristerne ikke formulerer sig fuldstændig ens, hver gang de skal formulere en bestemt, tilbagevendende juridisk handling. Ved at anvende TM som *authoring memory* (AM) påviste jeg således, at matchværdierne kan hæves betydeligt, hvorved anvendeligheden af TM-systemer til juridisk oversættelse generelt højnes.

Afhandlingens ovenfor beskrevne problemstilling sættes i afhandlingen i perspektiv i følgende kapitler:

- Kap. 1 Indledning og problemformulering
- Kap. 2 Den juridiske oversætters univers
- Kap. 3 Juridisk sprog

Kap. 4	Juridisk oversættelse
Kap. 5	Juridiske oversættelsesproblemer
Kap. 6	Translation-memory-systemer
Kap. 7	Empiriske undersøgelser
Kap. 8	Konklusion og perspektivering

I kapitel 1 introduceres afhandlingens emne og centrale problemstilling.

I kapitel 2 beskrives rettens og retssprogenes systembundethed med udgangspunkt i de enkelte retssystemer, som udgør oversættelsens ekstralingvistiske ramme.

Efterfølgende diskuteres i kapitel 3, hvad man skal forstå ved retssprog og fagsproglighed. Der fokuseres i den sammenhæng på tekstsorbegrebet, og det tekstmateriale (A/S- og ApS-vedtægter), som udgør afhandlingens empiriske grundlag, præsenteres ud fra dette tekstperspektiv.

I kapitel 4 beskrives forskellige oversættelsesstrategier og oversættelsesteorier, som relaterer til juridisk oversættelse med det formål at formulere en oversættelsesstrategi med specifik gyldighed inden for den juridiske oversættelsesdisciplin. I kapitlet gives et overblik over den fortsatte diskussion af ækvivalensbegrebet og et ækvivalenskriterium, der kan finde anvendelse i forbindelse med juridisk oversættelse, præsenteres.

På baggrund af den litteratur, der beskæftiger sig med juridisk oversættelse, dokumenteres i kapitel 5 de problemtyper, der typisk opstår, når man oversætter en juridisk tekst.

I kapitel 6 beskrives TM-systemers konception og funktionsmåde. I forlængelse heraf sættes TM-systemers faciliteter i relation til den juridiske oversættelsesproblematik med det formål at redegøre for systemernes muligheder og begrænsninger som sprogteknologisk værktøj til juridiske oversættelsesformål.

I kapitel 7 belyses afhandlingens tilgrundliggende problemstilling i form af empiriske undersøgelser. Indledningsvist påvises juridiske teksters repetitionsgrad, som kan belyse, om jurister ved formuleringen af selskabsretlige vedtægter aktualiserer tilbagevendende sproglige handlingsmønstre. I

den anden delundersøgelse undersøges det, om TM-systemer kan lokalisere juridiske rutineformler, som er udtryk for en fagsproglig formuleringsrutine. Det viste sig, at jurister, når de formulerer en tilbagevendende juridisk handling i form af rutineformler, kun udtrykker sig næsten ens, selv om det semantiske indhold er identisk. Det forhold, at jurister ikke formulerer sig helt identisk i den syntaktiske overfladestruktur resulterer i, at et TM-system, der baserer på segmentering af tekster på sætningsniveau og disses reproduktion, kun har begrænset nytteværdi for den juridiske oversætter.

I den tredje delundersøgelse undersøges det som følge af TM-systemers begrænsede anvendelighed som konsekvens af de lave matchværdier, hvordan anvendeligheden kan højnes ved at inddrage kontrolleret sprog.

I den fjerde delundersøgelse vurderes de målsproglige oversættelser i det parallelle korpus med udgangspunkt i funktionelt lingvistiske kriterier for på den baggrund at kunne bedømme oversættelsernes henholdsvis faglige og fagsproglige adækvans.

I kapitel 8 sammenfattes undersøgelsestater og rækken af nye spørgsmål, som afhandlingen rejser, præsenteres og perspektiveres.